پوشکین .. شاعیرو ئەویندار

لە ئەنجامی خوێندنەوەی ژیانی ئەو کەلە ئەدیبانەی دنیا ، ئەوانەی ئەدەب خو بە قەرزاریان دەزانیو بەشداریەکی دیاریان لە بزوتنەوەو گەشە کردنیدا کردووە زۆر شتمان لا روونو ئاشکرا دەبیو گەورەییو بەشکۆیی ئەوانمان چاتر دێتە بەرچاو بەتایبەتی کاتێ ناسینەکە بەرادەیەك بێ شتە نهێنیو پەردە بەسەراکشاوەکانی ژیانی وان بزانین ، ئەوەمیش کارەکە دەبێتە شتێکی نوێو زیندو ، دەکرێ بڵێین بۆنی هەناسەو رەنگی پیتو باڵەفڕەی شیعرەکان دیارنو هەستییان پێدەکرێ .. جاکاتێ هۆو نیازی ئەو شیعرانەمان زانین دەتوانین هەقی خۆشیان بدەینێ ، لە ئەدەبیاتی گەلاندا ئەم لایەنە تارادەیەکی زۆر روونە ، ئەوەتا لە ناسینی کەسێکی وەك پۆشکین کە ئەدەبی سۆڤێتی جوانترو شیرینتر کرد ، لە بەرامبەریا گۆگۆل دەڵێ : « خۆم بە قەرزاری دەزانم » ئەو ئافرەتانەی شیعری بۆ وتوون ئێمەی خوێنەر دەیان ناسینو وامان دێتە بەرچاو قەفقاز گواستراوەتەوە بۆ شارەزوورو کچی ناو شیعرەکانی پۆشکین ناسیاونو ئێوارانە تووشیان دێین .. ئەم زانینەی بۆنەی شیعرەکان کاری رەخنەگر ئاسانتر دەکەن . لای خۆمان بەدەگمەن بۆنەی شیعرەکان دیارن مەگەر شاعیر بۆ خۆی لێی دوابێ وەك کلیل لەپێشەکی هۆنراوەکەیدا دایناب .. رەنگە دەیان گەورە کچی کەڵەگەتو قیزمرد لەو دیو دیواری گوڵێنی شیعرەکانی گۆرانەوە بێ ، بەڵام نەك رەخنەگری کورد بەڵکو هاورێیانی گۆرانیش نازانن کێن . با ئەوەش بونرێ ئەگەر پۆشکین ئاوا کوژراوی جوانان نەبایە ، گۆران ئاسا ـ ئەمر کوێیە گوڵێکی سووری بدیایە دوایئەکەوتایە ئەو دیمەنو وێنە جوانو لەدڵەوە هاتووانەی بۆ نەدەگیرا ..

« جەزا »

رۆژی شەشی حوزەیرانی 1799 پۆشکین هاتە دنیاوە . وێرای ئەوەی نەگەیی سیو هەشت ساڵ بژی بەڵام شۆرشێکی ئەدەبی وای لەوڵاتی شۆرەویو لەدنیادا بەرپاکرد . تا دنیا بە پێوە بوەستێ ناوی وەك رابەرو پێشەنگ لەبەرچاوی دڵانەو ون نابێ .

پۆشکین لەسەر باڵای ئەدەبی خەمباری وەستاوەو گەرووی پڕە لە شادیو خۆشەویستیو ژیان . لەهەرەتی ریالیزمی کاریکاتۆری گۆگۆلو عەدەمییەتی (نەهلەستێتی) تۆرجنێفو پەستی کوێرانەی تۆلستۆی لە شارستانیەت ، ئامادەیی دۆستۆفسکی بۆ ئازار کێشانی سۆفیانە .. بەڵێ لەناو ئەو هەموو هەیتو هوتەی خەمناکیو ئازارو خوێنو پەستییەدا پۆشکین بەو دڵخۆشییە سەرسورهێنەرەوە دەبینین .

پۆشکین منداڵێکی لچ ئەستووری کورتە بنەی خەمناكو چاوگەش و لەش گران بوو ، هەرگیز پێ نەدەکەنی . دایکێکی رۆح ساردو باپێکی توورەو تۆسنی هەبوو . زۆر دڵی بە ئەرینا رۆدنیوفای دەکرایەوە . ئەفسانەی پێکەنیناویو گۆرانی کۆنی سەیرو وشەی دانسقەو خۆش ئاوازی لابوو مرۆ لە گوێ گرتنیان بێزار نەدەبوو . ساڵی 1800 لە باخێکی بترسبۆرگدا بوون (بۆڵ)ی ئیمپراتۆری رووسیا لایانەوە تێپەری . فەرمان درا هەموو ئەوانەی لە ناوەن سەری خۆ رووت کەن ! بەڵام ئەرینا بەهۆی شپرزەییەوە بیری چوو کڵاو لەسەری پۆشکین بکاتەوە . ئیمپراتۆر گەیشتە لایانو پێی هەڵشاخا . هەر ئەوەش بوو بە مایەی ئەوەی بترسبۆرگ بۆ ماوەی دوازدە ساڵ بەجێ بێڵن بچن بۆ زاخارۆڤا .

لە هەشت ساڵیدا فەرەنساوی وەك زمانی زکماکی دەزانی .. بۆ خوێندنەوە توانایەکی بێ رەزای هەبوو . بە رادەیەك لە یازدە ساڵیدا بە هۆی کتێبخانەکەی بابییەوە هەموو ئەدەبی فەرەنسی لەبەر بوو .

ساڵی 1812 چووە پەیمانگای لیسییە لە بترسبۆرگ . لەوێدا وەك شاعیر ناوی دەرکەوت . گەرچی مامۆستاکانی دەیانوت : ئەو کورە لێو ئەستوورە بە ئاسانی شیعر دەنووسێ بەڵام شیعری جوانی لێنایە .

لە (8)ی کانوونی دووەمی (1815) چەند شیعرێکی لە گۆڤاری (پەیامنێری ئەورووپا)دا بڵاوکردەوە . بەڵام بەناوێکی خواستراوەوە . پاشان پەیمانگا کۆرێکی بۆ شیعر رێك خست پۆشکین شیعرێکی خوێندەوە .

جەزا عەلی ئەمین
کردوویە بە کوردی

(هاورێ گوێ ڕادێرە
ڕۆژی شادی هەلدێ
روسیاش بێدار دەبێتەوە ناومان
لەسەر وێرانگەی زۆرو ستەم دەنووسن)

ئەمە ئەوە ناگەیەنێ پۆشکین لەگەڵ تێکۆشەراندا بووە ، بەلام مەسەلەکەیانی بەدڵ بوو بۆیە شیعری بۆ دەوتن .

دوا بەدوای خوێندنەوەی شیعری شاعیرە ئەویندارەکانی فەرەنسا بەتایبەتی بایرۆن ، بۆ دزەماچو ژوانگەی خۆشەویستی ئاواتی دەخواست ! دوور نیە ئەم تێکەڵ بوونەی لەگەڵ ئەو شیعرە تەڕو بڕانەدا بووبێتە مایەی ئەوەی لەحەوت ساڵیەوە دڵی ببێتە ئاگردانی خۆشەویستیو تا مردنێ ئەو ئاگردانە لە کەلە پشکۆی ئەوینی جوانان بێ بەش نەبێ ، دیقی دەکرد بە ساردیەوە بەدیاریەوە دانیشێو پشکۆیەکی جوان تیایا نەگەشێتەوە .

لە 13ی مایسی 1917 پەیمانگای تەواو کردو لە وەزارەتی دەرەوە دامەزرا کاتێ تەمەنی گەیشتە هەژدە خۆی بە دیسکۆکاندا دەکردو بە پەرۆشەوە چاوەکانی دەبوونە دوو مەلی جادوییو لەسەر شەنگترین ئافرەت دەنیشتنەوە .. شازادە ئۆدیسکای نازداری بۆ ماوەی دوو ساڵ دوور بەدوور خۆش ویست . دەیویست بیبینێو بیپەرستێ . زاتی ئەوەی نەبوو لێی نزیك بێتەوە ، هەر دووراو دوور !

خۆ بەزل زانین یەکێ لە ڕەوشتە ناشیرینەکانی پۆشکین بوو ، وای لێکدەدایەوە مادامەکی شاعیرە دەبێ هەموو شتێکی بەزمان درێژی بۆ بچێتە سەر .

لیبرالیەتی پوشکین لەم شیعرەیدا بەروونی دەردەکەوێو لە شاعیرە شۆڕشگێڕەکانی سەردەمی خۆی جوێ دەبێتەوە .

[یاسای بەندایەتی
بە ئامازەی قەیسەر نەما !]

هاوەڵانی پۆشکین گەیبوونە ئەو ڕاستیەی هەرگیزاو هەرگیز زۆردارو زۆڵێکراو دانوویان پێکەوە ناکولێ .. تەنیا هێزە بتوانێ تەختو تاراجیان تێکداو پاکۆیان‌کا . بەلام لای پۆشکین شتەکە واکەوتبۆوە پاشا دەبێ ڕێزی لێبگیرێ .

لە بیستەکاندا پوشکین بوویە سەرکردەی شیعری رووسی « ریلیف »ی شاعیری دیسەمبەریەکان وای پێ دەلێ : « هەموو روسیا چاوی لە تۆیە ، خۆشی دەوێیو لاسایت دەکاتەوە ، بۆیەکا شاعیرو هاونیشتمانی بە » .

ڕۆسلان لۆدمیلا یەکەم داستانی شیعری پۆشکینە .. بریتیە لە شەش سروود ، ئەوە جگە لە پێشەکیو سەرەتاو کۆتایی . چیرۆکی شا ڤلادیمیر دەگێڕێتەوە چۆن چۆنی ئاهەنگی بە شوودانی لۆدمێلای کچی ڕێك‌دەخا بۆ ڕۆسلان ـ ی سوارچاك بەلام زەماوەندێکی سەیر ! بووکو زاوا دەچنە پەردەوە ، پاشان هەور دەگرمێنێ بەلام چۆن گرمەیەك ، ڕووناکی دەکوژێتەوە ، هەموو شتێ هەڵدەلەرزێ ، تشیرنۆمۆری جادووباز بووکێ دەبا بۆ شوێنێکی نەدیو . دوای ئەوەی بابی دەستی لێ دەشوا گفت دەدا هەر کەسێ پەیدای‌کاتەوە بۆ خۆی بێ ! ڕۆسلان ئەم بەلێنە وەردەگرێو سێی دیکەشی لەگەڵدا دەڕوا ... ماوەیەك بە سواری دەگەڕێن تەنیا ڕۆسلان دەمێنێتەوە ، کۆڵنادا بەر لەوەی بگاتە لۆدمیلا یەکێ لە پیاوانی جادووبازەکە دەکوژێ . جادووباز قەمووڕێکی ناقۆلاو ریش درێژ ڕیاو بێزی نەدەهات بۆی بڕوانێ . پایزو زستان تێ‌دەپەڕن ڕۆسلان دوای کەشمەکەشمێکی زۆر دەگاتە بەردەمی کۆشكو لۆدمیلا دەدۆزێتەوەو دەیهێنێتەوە .. لەم داستانە شیعریەدا زمانێکی شیرینو بێ‌گرێ‌وگۆڵ دەبینرێ . ئەم ڕەوانیو خوڕیە یەکێکە لە خاسیەتەکانی شیعری پۆشکین . زۆر دەستی بە وشەوە دەگرت ، ئەگەر بیرێك لە پێنج دێڕدا جێی بایەتەوە ئەم ڕەنجی فەرهادی دەدا بۆ ئەوەی لە چوار دێڕدا دەری‌ببڕێ .. بەیانیان قەڵەمو کاغەزی دەبردو رووەو دەرو دەشت دەڕۆیی ئەو کوڕە تەمبەڵەی منداڵی نەمابوو .. لەو سەردود کاغەزە سپیەکان گوڵە شیعریان‌دەگرت .

لە دوورخراوەیدا گەیشتە قەفقاس . دیمەنی شاخو ڕەزو باخ سەرسامیان کردبوو . رووەو قرم ڕۆیی (هیلین)ی حەڤدە ساڵەی دی شەیدای بوو . ئەوەتا ئاوا باسی ئافرەت‌دەکا !

« کەمو زۆر ئاشقی هەموو ئەو شەنگو شۆخانە بووم کە دیومن ! بەلام تەنها یەکێکیان نەبێ ئەوانی دیکە گاڵتەیان پێ کردووم » .

ڕەنگبێ ئەو تاکە ئافرەتەش ماری رایفسکی بووبێ. کیژێکی حەڤدە ساڵ ، سەرگەرمی شاخەوانیو ڕاوکردنی شەپۆلی دەریا بوو . پۆشکین لە « دیلی‌قەفقاسی » دا کردوویەتی بە

کچه پالەوان ، ئەو شیعرە لە ئابی 1820ەوە تا شوباتی 1821 پێوەی خەریك بوو . کرۆکی ئەم شیعرە وەهایە :

پیاوێکی رووسی دەبێتە دیلی قەفقاسیان ، کچێکی چەرکەسی خۆش دەوێ‌و ئازادی دەکا ، بەڵام ئەم ناتوانێ هیچ شتێ بۆ کچە بکا .

پۆشکین شێوەی شیعرەکەی لە بایرۆن وەرگرتووە ، کارتێکردنەکە لەو سنوورە تێناپەڕێ ، دەنا پاڵەوانەکانی بایرۆن کەسانی شەیتانن‌و هەموو شتێکی بەردەمی خۆیان وردوخاش دەکەن . بەڵام لای پۆشکین تەواو پێچەوانەیە . پاڵەوانەکانی پۆشکین لەسەر زەوی سایە سووکن ، لەناو تیشکی ئاسمان‌و جوولەی گەڵای لق‌و داردا دەتوێنەوە ، وێڕای ئەوە پۆشکین لە شارستانییەت‌و دواکەوتوویی دەدوێ‌و باسی دژایەتییان دەکا.

ئینجا شیعری (قەرەجەکان) دەنووسێ ، هەمان بیری دیلی قەفقاسی دەربڕیوە بەڵام بەشێوەیەکی فەلسەفیانە‌و قووڵتر بۆ مەسەلەکە چووە ناوەرۆکەکەی وایە :

(ئیلکۆ لە زیندانی شارستانییەتی نوێ هەڵدێ رووەو ئۆردوگای قەرەجەکان دەڕوا بەنیازی‌ـ‌تراویلکەی سەربەستی‌ـ ئیلکۆ بێ نیاز ، خەمناکی ، هیوا ، دەژی .. قەرەج خێرو شەڕو چاکە نازانێ .

مانگ بەسەر هەموو سروشتا
بێ جیاوازی تێدەپەڕێ
تیشك دەرێژێ
کەس ناتوانێ پێی بڵێ :
لێرە وەمێنە !
کێ دەتوانێ بە دڵی کچێ بڵێ
هەر پیاوێکت خۆش بوێ‌و هەرگیز
خیانەتی پێ مەکە .

لای ئەلیکۆ ئافرەت دەبێ موڵکی پیاوێ بێ‌و بەس . جا هەر ئافرەتێ بێ . هەر بەو نیازە لە ژنە قەرەجێ نزیك دەبێتەوە، دەیەوێ ڕامی کا ! ئەلیکۆ لەوە ئاگا بۆیە تاوانێکی دووقات دەکا ژنەو مێردەکەی ویکڕا دەکوژێ . قەرەجەکان لەباتی ئەوەی تۆڵە لە ئەلیکۆ بکەنەوە ، نازانن چ بکەن ، شتی وایان نەدیوە ، بۆیە لە ... هەڵدێن

« ئێمە لە ناخەوە شەرمندەو دڵپاکین
تۆش بەستەو جەربەزەی
کەواتە کۆڵمان لێدە
ماڵ ئاواو بەخێر چی »

ئیلیکۆی ڕاکردو لە زیندانی شارستانییەت توانای ئەوەی نیە بگەڕێتەوە بۆ باوەشی سروشت .. جۆکۆفسکی دەربارەی ئەو شیعرە وتویەتی :

« من هیچ شیعرێکی تۆم نەدیوە لە « قەرەجەکان » کاملتربێ ، بەڵام هاوڕێی خۆشەویست نیازت چییە ؟

پێم ناڵێی بە هۆی ئەو پاڵەوانەتەوە دەتەوێ چی بسەلمێنی؟ نیشتمان پێویستی بە وێنەی نموونەیی‌و بەرزە ، ئەی ئەگەر پێچەوانەبێ چی لەوە خراپترە ؟ »

پۆشکین وەك چۆن لەشیعردا هەوڵی رابەری دەدا لە نووسینی شانۆگەری یەفجینی ئۆنیجینن .. یشدائەو نیازەی هەبوو . بۆ ئەوەی بابەتەکەی وردو خورد بێ‌و کەلێنی تێدا نەبێ بەڵگەنامەکانی سەدەی حەڤدەو هەژدەی بەسەرکردەوەو لێکۆڵینەوەکانی خوێندنەوە . ئەم شانۆگەرییە بەسەرهەڵدانی شانۆی سوڤێتی دەبژێردرێ .

ئەمیش شەکسپیر ئاسا گوێ ناداتە کات‌و شوێن‌و کار ئەم تراژیدیەی بیست‌و چوار دیمەنەو چەندین ساڵ دەخایەنێ . هەموو جەماوەری شۆرەوی بەشدارن ، تەنانەت قەیسەریش! لە ئاکامدا جەماوەر بەسەر قەیسەردا زاڵ دەبێ .. رووداوی ئەم بەسەرهاتە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (1598) .

شیعری پەیامبەر

ساڵی 1825 ئەلیکسەندەری یەکەم مردو نیقۆلای بووبە رابەر .. پیاوێکی تابڵێی دەست رەش . فەرمانیدا کۆمەڵێ لەسێدارە بدرێن بەتایبەتی ئەوانەی لە جووڵانەوەی دیسەمبەرییەکاندا بەشداریان کردبوو .

لەوانە ریلیف بەر سێدارە کەوت‌و هەندێکی دیکەش بۆ سیبریا دوور خرانەوە . پۆشکین بە ناوی پەیامبەرەوە شیعرێکی شۆرشگێڕی نووسی .. لای پۆشکین .. پەیامبەر نامەی پیرۆزی ئاسمانی پێیە‌و لای شاعیریش نامەی پیرۆزی ئیلهام هەیە بۆیە لەیەك دەچن !

بەڵام کاتێ قەیسەر شیعرەکە دەبیستێتەوە راشکاوی (پۆشکین)ی بەدڵ دەبێ‌و داوای دەکا بێتە لای.. پۆشکین لەبەردەمی قەیسەردا دەکەوێ‌و لە شیعری پەیامبەر ژێوان دەبێتەوەو بەلایەکی دیکەدا سەرەکەی دەسوورێنێ ! ئەویش لێی خۆش دەبێ .. پۆشکین ئەو شیعرەی بۆ دەنووسێ .

کام دەنگی خوا بانگی کردم
بوەستە ئەی پەیامبەر

گوێ ڕادێرەو بڕوانە
ورەت دەخەمە بەر
زەوی‌و دەریاکان ببڕە
بەوشەکانم
ئاگر لە دڵان بەردە !

لە هۆڵەکانی دیسکۆی مۆسکۆدا وەك پیشـەی بوو دوای گوڵپەرییەکان دەکەوت ، نەیەکێك‌و نەدووان . کۆمـەڵێکی وێکڕا خۆشدەویست ! بۆ ئەوە نا بیانهێنێ ، بەڵکو بەو تەمایەی شەوانی تاریکیان پێ سوورکا ! لە نامەیەکیا بۆ فیازیمسکی ئاوا بیروڕا دەربارەی ژنهێنان دەردەبڕێ :

« ئافرەت وەکی کڵاوێکی گەرمە تا سەرو گوێ داپۆشێ ، ڕەنگبێ ئەوە هەر تۆ نەگرێتەوە .. من لەو بڕوایەدام ئەگـەر تۆ دەساڵێکی دیکە بە ڕەبەنی مابایەوە گەورەترو زیرەکتـــر دەبووی .. ژنهێنان دەروون دادەماڵێ ! »

پۆشکین لە شیعرە بەناوبانگەکەیدا « بڵاوبوونەوە » بـــە هەموو دەسەڵاتدارە خۆسەپێنەرەکان هەڵشاخاوەو کەســـی نەبواردووە ، بەڵام وەك مرۆڤ ڕێزی نیقۆڵای یەکەم دەگرێ . ئەم شیعرەی دەتوت درەختێکی ســــەوزە گەڵاکانی ژەهرێکی کوشندە دەتکێنن

پۆشکین تێکڕا ئەو پارەو پوولەی لەکتێبەوە دەســـتی دەکەوت لە هۆڵی دیسکۆکاندا دەرخواردی مێزی سەماکەرانی دەدا . کەچی هەست بە تەنیاییەکی کوشندە دەکا .. لـــە نامەیەکا بۆ فیازیمسکی دەنووسێ :

« شوێنێکم نیە لێی بحەوێمەوە .. خۆ گەر ڤینۆسی کچە هاوڕێت نەبایە پەتۆم نەدەدا . » ئەو ڤینۆسەی خۆش دەوێ‌و پۆشکین لەمێزی قومار دوور دەخاتەوە ، بڕێ شیعریشی بـۆ نووسی . « لەم دنیایەدا لە هەموو شتێ پتر لە ئافرەتە بۆشناخ‌و بەسۆزەکان دەترسێم ، بژی ئافرەتە دەست بڕەکان ! » .

ئەوجا کەوتە داوی (ئانیت)ی کچی سەرۆکی ئەکادیمیای هونەرە جوانەکانەوە ، کەنیزەی شازادەش بوو . ناردیــــە خوازبێنی بابی قایل نەبوو ، بەو بیانووەی پۆشــــکین دەم لەسیاسەتەوە دەداو نیگەرانی بۆ کیژەکەی پەیدا دەبێ . پۆشکین بۆ ئەو کچە ناوی خۆی لەبیر چووبۆوە ! بەڵام لە دواییدا بۆ ، خۆی پاشەکشەی لێ کرد . ئینجا بە کاترین ـەوە دەنووسێ ، ناوبراو دەیزانی پۆشکین کابرایەکی پەیمان شــــکێنە پێی ڕاگەیاند تا دەستی لێ بکێشێتەوە ..

کاترین هەر بە کچی مایەوە ، پۆشکین ئـەوەی بۆ بە ئاوات دەخواست .. تا شیعری بۆ بلێ‌و ناو بەناو دیدەنی بکا .

« ناتالی » کچی پیاوێکی فەرمانبەر بوو لـــە وەزارەتی دەرەوە ، پۆشکین دەربارەی دەڵێ : « ئافرەتی جوانم زۆر دیون، بەڵام هی ئاوا ، هەرگیز ! ئای لەو چاوو ددان‌و گوێیانـــەی ! پارچەیە بوو لە جادوویی ، هەر ئافرەتێ چەندە جوان‌بایەو لـە لای ئەم بوەستایە ناشیرینی دەنواند » .

پۆشکین لەساڵی (1828)دا ئەوی لە مۆســـکۆ بینی ، شەوانە کراسێکی سپی دەپۆشی‌و ئەلقەیەکی زێڕی لەقژی دەدا هەر لە خۆی دەهات ! دوای لێکدابڕانێکی چەند مانگە دیبەوە لەجاران جوانترو پاکتر دەینواند ، بەڵام کەس‌و کاری کچە لـە پۆشکین لالووت بوون دەیانوت :

« هەژارە ، باشی باس ناکەن ، ڕاستە شیعر دەنووســێ بەڵام شاعیری چاك هەمیشە مێردێکی خراپە ! ســەروکەللەی ناشیرینە ، نینۆکەکانی دەڵێی شفرەن ، سەمایەکی نـــاجوان دەکا » .

دواجار بە پۆشکین ــ یان وت دان بەخۆدا بگـرە ، کچە هێشتا کەڵکی شووی پێوە نیە . پۆشکین ڕۆژی بە پەنجـــە دەبژارد ، دەیخواست ماوەیە ڕووەو قەفقاس بڕوا تـا بەهۆی زەوی گولین‌و جەنگەڵی چڕو شاخی پڕ کانییـــەوە ئاهێکی بێتەوە بەر . چوو ، لەوێ ناسکترین شـیعری نووسی .. جەنەڕاڵ نەیدەویست پۆشکین بچێ بۆ شەڕو لەتەك جەنگاوەرە دڵ ڕەقەکانا بژی ، ئەو دەیوت جێی پۆشکین پەنا کتێبە ، ژیانی شاعیر لەوە بەنرخترە ئاوا بە هەرزانی لەدەست بێتەوە .

ساڵی 1829 میر میشرسکی بیری لە خوازبێنی ناتالی کردەوە، جۆنتشاروٚف لە خۆشیا هەر ئەوە بوو باڵی لێ نـــەدەڕوا : دەترسا پۆشکین بێتەوە ، تەگەرە بخاتە کارەکەوە ، زوو زوو بە دیدەنی درێژخایەن بۆژۆیان کا . یان نامەی چوار لاپەڕەیان بۆ بنووسێ‌و دەستە لەرزۆکەکانی ببینن ئەوســــاش ئەو هیواو ئاواتە با دەیبا .

لە ناکاوێکا پۆشکین وەك دڵۆپە ســـەری وەدەرنایەوە ، لەدوورەوە هەواڵی ناتالی پرسی ئاخۆ لەماڵە . دایکی بـەرەو ڕووی چوو !

هەموو شتێکی لێ پرسی هەر لە جوانی ناتالی ـیەوە تا ئاوو هەواو باران . بەڵام بێ ئەوەی باسی خوازبێنی بکا . ناتالی لـە هەموو کاتێ لە گەڵی ساردتر بوو .

بەناچاری چووە بەرپێی کاترین‌و کـــەوتەوە ڕابواردن‌و شیعر نووسین . پاشی بەینێ نامەیەکی بۆ دایکی ناتالی نووسی، وەرامیان دایەوەو دڵیان نەرم بوو ناتالی بدەنێ .. ئەو هەموو

دنیایە بەشی شادی پوشکینی نەدەکرد . لە شەشی مایسی 1830دا شیرینی خورایەوە . پوشکین لە گواستنەوەی بووکێ بە پەلە بوو دایکی ناتالی–ش بە پێچەوانەوە دەستی پێ دەکرد . پوشکین گەڕایەوە بۆ بۆلدنیۆ لە نامەیەکا دەڵێ : **یەفجین ئۆینجین دووبەشی مابوو تەواوم کرد، سیی شیعرو.. سوارەی پیسکە ، دۆن جوانو زۆری دیکەم .**

یەفجین ئۆینجین حەوت سالی خایاند .. باسی گەنجێکی بێ کارە ، ژیانێکی بۆش دەژی ڕۆشنبیرەو جلو بەرگی جوان دەپۆشێ .. کتێبی کتێبخانەکی خوێندۆتەوە . تەواوی ئەو ئافرەتانەی دەورو بەری خۆش ویستوون . شانسی خۆی مامی دەمرێو پارەو پووڵەکە بۆ ئۆینجین.جێ دەمێنێ .لووتی دەبێ بە لووتی تانیاناوە کچە دیتهاتییەکی ساکار ، جوان ، گۆشەگیر . نامەیەك بۆ ئۆینجین دەنووسێ :

« نامەت بۆ دەنووسم ، ئایا لەوە زیاتر چی کە ؟ دەخوازم گوێم لە دەنگە شیرینەکەت بێ ، وشەیەکت پێ‌بلێم بەلام دەلێن تۆ گۆشەگیری هەموو شتێکی ئەم دێیە پەستت دەکا .. ئێمە شتێکمان نیە شانازی پێوە بکەین ، بەلام حەز دەکەین بتبینین».

ئەو نامەیە کار لەئۆینجین دەکا . ئافرەتەکەی نەدی تا بۆی روون کاتەوە .. جگە لەمەش ئەم زۆر بەتەنگ ژن‌هێنانەوە نەبوو ، کێ دەلێ کەسێکی دیکەی خۆش ناوێو ئەمی بیر ناچێتەوە ؟)

پایزو زستان تێدەپەڕن جەژنی لە دایك بوونی تاتیانا نزیك دەبێتەوە بەو بۆنەیەوە بەرەبابی لارین ئاهەنگ ڕێك دەخەنو ئۆینجین بانگ دەکەن ، ئەویش دەچێو هەر لەوێدا چاو دەگێڕێ دلی دەچێتە ئۆلگای دەسبر – دەزگیرانی هاوەلەکەی . لنسکی پەست دەبێ و لەگەل ئۆینجین لێیان دەبێ بەکێشەو لنسکی دەکوژێ .. پاشان ئۆینجین هەست بە تاوانباری دەکاو دەڕوا .. تاتانیاو ئۆلگا ئەو کارە . دڕندەیەیان بیر نەچۆوە . دایکی تاتانیا بۆ ئەوەی کچەکەی بدا بەشوو ناردی بۆ مۆسکۆ لەوێ دەبێ بەڕیش جەنەرالێکی پیرەوە .. دوای چەند سالێ ئۆینجین دەگەڕێتەوە بۆ مۆسکۆ .. ژنێکی گەنج سەرنجی ڕادەکێشێ :

« ئافرەتان لێی نزیك دەبنەوە

پیران بە دەمییەوە دەخنێنەوە

پیاوان خۆشیان دەوێو

بەڕێزێکی زۆرەوە

چاوی لێ وەرناگێرن »

لە جەنەڕال دەپرسێ ئەرێ ئەوە کێیە ؟ ئەویش وەرامی دەداتەوە : تاتیانای خێزانمە ! ئۆینجین نامەیە بۆ تاتیانا دەنێرێو باسی دلە کوتێی خۆی بۆ دەکا ! وەرامی ناداتەوە . ناچار هۆل بەهۆل بەدوای تاتیانادا دەگەڕێ ، بە ناچاری لە دەرگای مالەوەیان دەداو لەبەر پێیا دەکەوێ ئەویش مالەکەی بۆ بەجێ دێلێ :

■ ■

■ شانۆگەری ■

* پوشکین لە « پیسکەسوار »دا لە کوڕو بابێك دەدوێ تەواو پێچەوانەی یەکدین ، کوڕە تا بلێی دەست بلاو بابیشی تا خوا حز بکا پیاوێکی چەرم پیس . شەوانە تا سندوقە داخراوەکانی بەسەر نەکردایەتەوە خەوی لێ نەدەکەوت ..

کوڕەکەی هەلوەدای کەیفو رابواردن بوو ، بابیشی ئاوا بیری دەکردەوە : « هەموو شتێ لەژێر فرمانی منداییە ، ئارەزووم لێ بێ دەتوانم شەیتان ئاسا تاریکی بەسەر دنیادا بێنم » . ئەم وەك پیسکەی مۆلێر مایەی پێکەنین نیە ، چونکە ترسناکە دوای چەند هەنگاوێ دەبەوێ بکاتە ئەمرێتی .

ئەم ناوەرۆکە – دەست تەنگیو دەست بلاوی – لە (مۆزارتەو سالێری)دا بەشێوەیەکی دیکە دەبینرێ . سالێری ئاواز دانەرێکی باش بوو ، بەهێواشیو لەسەرەخۆیی گەیشتە ناوبانگ پەیدا کردنی . هونەرەکەی خۆش دەویستەو لەرێگای داهێنانەوە خزمەتی دەکرد . بەلام (مۆزارت) ی دلو دەست ئاوەدان کاری هونەری گرانی نەدەزانی بەلام لەبەر ئەوەی عەبقەرییەتی هەبوو ئەو شتەی سالیری شکی نەدەبرد . سالێری ئەوەی بە لاوە نەلگی بوو .. وای لێکدەدایەوە ئەم عەبقەرییەتە زولمە خوا داوێتێ . مۆزارت لەپۆشکینی دەکرد . سالێری بەناوی هەموو ئەوانەوە کە عەبقەری نینو ناگەنە مۆزارت ،چونکە مۆزارت کەس نایگانێ بشمرێ شوێنەکەی پڕ نابێتەوە بۆیە وا باشە بکوژرێ ، ژەهری بۆ بکاتە شەرابەوەو دەرمانداوی بکا .

* **لە (میوانی بەردین) دا**

« دۆن جوان »یش وەك مۆزارتە ، پیاوێکی سەیرە سەرکردەیەك دەکوژێو بەزمانی لووس (دونا ئانا) ی خێزانیشی فریو دەدا .. بەلام نازانێ مێردەکەی کوشتووە . خۆ لە ئافرەتەکە دەکا بە پاپایەکی دینی . ئەمە لە کاتێکا دۆن جوان دوور خراوەتەوە بۆ ئیسپانیا .. بەلام گوێ ناواتە ئەو بڕیارەو دەیەوێ لەسەر کێشییەکی دیکە ڕاچێ . دۆن جوان لەهیچ

سلی نەدەکردەوە لە مردنو سزاو ئابروو چوون بێ باك بوو.. بەلای پەیکەری سەرکردەدا دەڕوا ، داوای لێ دەکا سەرێکی (دونا)بدا کەچۆن چۆنی لە باوەشی دۆستی تازەبدایە . پەیکەر سەری ڕەزامەندی دەلەقێنێ ، دۆن جوان کاتێ ئەوە دەبینێ دلی دادەکەوێ ، بەلام گوێشی ناداتێو وەسەرخۆی ناهێنێ .. دۆن جوان دەچێتە لای (دونا)و کوشتنی مێردەکەی بە دروستی بۆ دەگێڕێتەوە کەچی (دونا) بێدلی ناکا ! دۆن جوان دەیەوێ بەهیوای دیدار بەجێی بێلێ ، لەو کاتەدا بە پرتاو پەیکەرەکە دێتە ژوورێو دۆن جوان لە بەین دەبا ، بەدەم ناوی ــ دونا ــ وەگیانی دەردەچێ .

ئیڤان بلیکین :

کۆمەلە چیرۆکێکی کورتە ، تۆلستۆی لە بارەیانەوە دەلێ : « لەمێژە ئەوچیرۆکانەتان نەخوێندۆتەوە ؟ تکا دەکەم لەبەر من بیانخوێننەوە .. هەموو نووسەرێ پێویستە ئەو چیرۆکانەی بلیکین بە وردو خوردی هەلسەنگێنێ » .

■ **ژنهێنانی** ■

پۆشکین دەیویست لە گەل ناتالی جۆنتشارۆف ببێتە هاوسەر ، ئەو کچەی پێشتر ناوی هێناو نەیاندایە ، سووراو سوور دەیزانی ناتالی دلی پێی ناکرێتەوە ، بەلام دەیوت وردە وردە ئەچمە دلییەوە ! ئەو دەمەی سەرگەرمی خواستنی ناتالی بوو تێکرا ئەو گەردن زەردانەی هاتەوە یاد کە ئێستا لە گشت کاتێ خۆشتری دەوێن ، چونکە سایەی ناتالی ناتوانێ بیانشارێتەوە . نامەیەکی لە مۆسکووە بۆ دێ ، ئاوای وەرام دەداتەوە .

ڕێی بەردەمم خەمناکە
کارو ئازارەکان
شەپۆلە پڕ لە هاتو هاوارەکان
ئایندەمی پڕ کردووە
بەلام هاوەلان
وێڕای ئەمانەش
نامەوێ بمرم

پۆشکین لە بەندەری ئارامی دەگەڕا ، بەلام نە لە مۆسکۆو نە لای ناتالی ئەوەی وەگیر نەکەوت .

ڕۆژی 18ی شوباتی 1831 شاییو زەماوەندی پۆشکینو ناتالی ڕێكخرا، خۆ دیارە ئەوەش پارەو پوولی کەرەنە، ئەمیش لەدارای دنیادا شیعری هەیە ! شیعریش ژنی پێنایە ! نامەیەکی بۆ بیلیف نارد تا پارەی بۆ بنێری هەزار ڕۆبلی نەوو دوو هەزاریشی لێرەو لەوێ دەسکەوت ، کەوتە شیعر هەراجکردنێ بۆ جلو بەرگی بووکێ ، تامانگێ خۆشیان گوزەراند ، بەلام لە زۆر شتا بە یەکەوە نەدەسازان . ناتالی جلو بەرگو مالو سەما ئەویش لە خەودا دەژیا ، ڕێی خەویش درێژەو پڕ تەگەرەیە . پۆشکین پاش ژن هێنانی ڕۆسیتی » کەنیزەی ئیمپراتۆر دەناسێو ئەو چاك لەپۆشکین دەگا ، پێکەوە مشت ومڕ لەسەر ئەو کتێبانە دەکەن خوێندویانەتەوە ، لە شیعر دەدوێن ناتالیش قڕو فپ دادەنیشت ، بەلام (غیرە)ی دەبزوێت .

ئیمپراتۆر بەرێکەوت ناتالی دیو جوانییەکەی لە کەللەدا ! شابانووی قەیسەر داوای لێکرد بێتە مالێ ، کاتێ زانیان پۆشکین بێکارە ئیمپراتۆر لە وەزارەتی دەرەوە کارێکی بۆ دۆزییەوە ، پۆشکین نەیزانی ئەو ماستە بێ موو نیە .

ئەو کاتەی ئەورووپا دەنگی ناڕەزایی بەرامبەر نیقۆلای یەکەم دەردەبڕی پۆشکین دوو شیعری بۆ نیقۆلا نووسیو هاوەلانی شەرمەزارکرد ! ئەم دوو شیعرەو چوونی بەردەوامی ناتالی بۆ سەمای کۆشکی تایبەتی ئیمپراتۆر ، تا لە باوەشی ئیمپراتۆردا تاوێ سەما بکاو دلی پێ بکرێتەوە ، ئەمانە دوو لەکە بوون بە ژیانی پۆشکینەوە .

ماوەیەك ناتالی پێی لە کۆشك بڕی ، کاتێ زانییان بەهۆی ئەوەوەیە گوایە پۆشکین ڕێی نادرێ بێتە ئەوێ یەکسەر ئیمپراتۆر بڕیارێکی تایبەتی بۆ دەرکرد ، تا بێتو کەس دەست نەنێ بەروویەوە . کوڕو کچێکیان بوو ، ناتالی بەبێ سەمای کۆشك نەدەژیا ، پۆشکین لە جەنگەی ئەو ژیانە سەیرەدا « دۆبرۆسکی ، کچە ئەفسەر، دواجار برونز سواری نووسی». وێڕای ئەوەش لە دلتەڕی خۆی نەکەوت .
پۆشکین لە چوونە (بارەگای ئیمپراتۆر) کەمی کردەوە ، هەر جارەش بەهانەیەکی دەهێنایەوە . تا پۆلیس سانسۆری لەسەر نامەکانی دانا ، جارێ ، لەیەکێ لە نامەکانیا گالتەی بە داموو دەزگا کردبوو ، خەریك بوو بیپێچنەوەو تووشی گێچەلی کەن ، جۆکۆفسکی فریای کەوت .

قەیسەر لەبەر (ناتالی) دلی هاتەوە جێی خۆیو سێ هەزار ڕۆلو شەش مانگ پشووی دایە تا لە میخائیلۆفسکی بە سەری بەرێ . ناتالی نەچوو لەگەلیا ، پۆشکین کەوتەوە کوڕێنی ، هەولیدا یەفجینی ئۆنجین تەواوکا ، شەوانی میسری بنووسێ تا دلڕەقی کیلۆباترا لەمیانەی ئەویندا باسکا،

دوایی بە پەخشانە چیرۆك کۆتایی هات . بە خەمناکییەوە گەڕایەوە بۆ مۆسکو .. ناتالی تەنیا بۆ خواردنو نوستنو جل گۆڕین دەکەوتەوە مالێ .

ـ ئەلیکسەندەرینـ ی خوشکی کاروباری مالی بەڕێوە دەبرد . کار گەیشتە جێیە پۆشکین بێ پێزانین جووتە خوشکی وێکڕا خۆش بوێ . ناتالی دوای سێچوار منداڵیش ئیمپراتۆر کۆلی لێنەدەدا !

، ،

سالی 1836 ناتالی دۆستێکی دیکەی بە ناوی (جۆرج شارل دانتس) دیبەوە ، لە ئافرەت فریواندندا کەسی نەدەگەیشتێ ، بە تایبەتی کانێ ڕێ بۆ کرایەوە بۆ هۆلەکانی سەما بچێ .

پۆشکین تەنیا دانسێکی دەزانی ئەویش سەمای شیعربوو، نەدەچووە کابارەکانەوە . ناتالی کەوتە داوی (دانتس)ەوە . پۆشکین هەردووکیانی خستە ژێر چاودێرییەوە . لە مالیشەوە پشێوی دەرکەوت. ناتالی بە پۆشکینـی دەوت لەتەك خوشکما نیۆانت هەیە ! پۆشکین وای وەڵام دەدایەوە : تۆش لەتەك دانتسیدا ڕووت خۆشە !

« نهێنیەك لەو ئافرێدە نەرمو ناسکو سپییانەدا هەیە تاکە ڕوانینو ئاماژەیە بۆ پیاو دەبێتە مایەی نەگبەتیو مالکاولی. بەنرخترین نیازی پیاوان ڕام کردنی ئافرەتانە ، شیعر کارێکی ناسەرەکییە .. » .

پەیوەندی دانتسیو ناتالی گەیە جێیە پۆشکین ناچارما ، نامەیە بۆ دانتس بنووسێو تیایا بلێ باروو بەڕوو بەرمەیدانی یەکتر بین . بابی دانتس کەلەکێکی واهی سازدا تا کوڕەکەی لە هەڕەشەو گوڕەشەی ئەو شاعیرە قوتاری بێ . بەناچاری دانتس ملیبۆدا لە 10ی کانوونی دووەمی 1837دا کاترینـی خوشکی ناتالی بهێنێ . بەو نیازەی بتوانێ پتر لە ناتالی نزیك بێتەوە . بەلام پۆشکین چارەی نەدەویستو نەیدەخواست بیبینێ .

دانتس نەخۆشیبەکەی جاران سەری لێدایەوە ، دوای ناتالی دەکەوتو لیێ نەدەبۆوە . ئەم باسو خواسە بوو بە قاوو لێرەو لەوێ کەوتە بەردەمو گوێی خەلکی !

■ ■

رۆژێ ژنە ئەفسەرێکی ناسیاو نامەیەکی نارد بۆ ناتالی تابچێتە مالیان . ئەمیش چوو . کەچی دانتس لەوێ دەبێ بەزۆرو بەخوایشت دەیەوێ دلی نەرمکا . پێی دەلێ : بێ دلیم بکەی خۆم دەکوژم . ناتالی خۆ بەدەستەوە نادا میوانێك لەو دەمەیدا پەیدا دەبێو ناتالی رزگاری دەبێ . ئەم هەوالە بەر گوێی پۆشکین دەکەوێ ، ناتالی بانگ دەکاو ئەویش لەنووکەوە بۆی دەگێڕێتەوە . پۆشکین لەداخا هەر ئەوە بوو نەدەتەقی . نامەیەك بۆ دانتس دەنێرێ تا بە چەکەوە بێتە مەیدانی . دەولەت ئاگادار بوو بەلام خۆی لێ وەئاگا نەهێنا بەو بیانووەی دەیانوت پۆشکین بکوژرێ ئەوە دەها باشتر ، برینداریش بێ بۆ سیبریای دەنێرین .. بەیانی لە خورێنی دەرپەڕییە دەرێ ، لە ڕێگا تووشی ناتالی هات بەلام رووی لێ وەرگێڕاو ناتالیش نەیدی .. وا نەبوایە دەشیا بیدوێنێو پەشیمانی بکاتەوەو کارەساتەکەش نەقەومێ . رۆژێکی تۆف . کژەباش دەیاووراند. لەکاتو دەمی خۆیدا گەیشتە مەیدانەکە چەکەکەی پڕکرد لە گوللەو ویستی لە حەشارگەدا خۆی ماتکا . بەلام دانتس زوو دەستی لێ وەشاند ، کەوتە سەر بەفرەکە ، بەهەر کەشمە کەشمێ بێ دەستی راستەی دانتسی بریندار کردو دوو پەراسووشی شکاند ..

پۆشکین بە سەریدا بوورایەوەو خوێنی زۆر لەبەر ڕۆیی . گەیاندیانە خەستەخانە . ناتالی بەقژی بژو رەنگی هەلبزڕکاوەوە دەگریاو دەیزریکاند « نامرێ .. وا هەست دەکەم ئەو نامرێ ».

پۆشکین بەو دلە گەرمو گیانە هەرزەکارەیەوە .. بارگەو بنەی . بۆ ولاتی خامۆشان تێکنا ، مابووی سیو هەشت سال تەواو کا .. زۆر بیرو لێکدانەوەی شیعری لەتەك خۆیدا بردو کەسانی وەك ئیمپراتۆر ، دانتس ، تاتیانا ، ناتالی ، نامە ، ئابرو ، خوێن نەیانهێشت نامە پیرۆزەکەی کاملترو بێگەرد تر بێو بەگەنجی سەریان پێنایەوە . درووود بۆ گیانی پۆشکین ، ئەو شاعیرەی بۆ زیاتر لە حەفتا زمانی بێگانە وەرگێڕدراوە .

نا ، من بە تەواوی نامرم
گیانم
گیتارەکەم
دوای خۆلەمێشو نەمان
دەژینەوە
لە چوارقورنەی دنیادا
ناودێر دەبم !

*** ئەم وتارە کورت کردنەوەی کتێبی (پوشکین ـ تالیف هنری ترویا .. تلخیص د. فؤاد أیوب ـ ە)**
هەروەها کەلك لە کتێبی پوشکین وەرگێڕانی د. جمیل نصیف وەرگیراوە .